

Venäjän federatijon opaššuš- ta tietoministerijö
PETROSKOIN VALTIJONYLIOPISTO

Filologijan instituutti
Itämerenšuumalaisen filologijan
laitoš

Gritsenko Kristina
KYLY KARJALAI SIEN ELÄMÄŠŠÄ.
ETNOLINGVISTINI TUTKIMUŠ
4. vuosikurššin opaštija
opinnäytetyö

Ohjuaja:

Itämerenšuumalaisen
filologijan laitokšen opaštaja

J. Karakin

Petroskoi
2017

Šiämyštä

Alkušanat.....	4
LUKU 1 Kyly.....	6
1.1 Karjalan kylyn ilmestymisen istorija.....	8
1.2 Kylyn rakentamini.....	10
1.3 Köyhän apteekki.....	12
1.4 Taloušruavot kylyššä.....	15
1.5 Kylyn isännät.....	17
1.6 Passipot kylyštä.....	20
LUKU 2 Ritualikyly.....	22
2.1 Lapšien šuantaritualit	22
2.2 Lemmennošto.....	25
2.3 Hiäkyly.....	27
2.4 Kyly hautajais- ta muisteliijaishommissa.....	28
2.5 Kiellot kylyššä.....	29
LUKU 3 Kyly Karjalan kanšanrunouvešša: šananlaskuloissa, šananpolvissa, arvautukšissa ta Kalevala-eepokešša.....	32
LUKU 4 Kylyšanašto.....	37
Loppušanat.....	46
Kirjallišuš.....	48

Alkušanat

Miun diplomityön teemana on ”Kyly karjalaisien elämässä”. Tämä aihe on melko ajan kohtani, šentäh kun kylyllä Karjalašša on ollun aina oikein šuuri ta tärkie merkityš ta on vaikie kuvitella karjalaisien elämyä ilmain kylyö. Šentäh kun mie ičeki olen karjalaini ta opaššun karjalua, himottais tietyä enämpi täštä aihiešta. Tämä teema mieleštäni on oikein mukava, mie elän kyläššä, olen kašvan karjalaisešša pereheššä ta pieneštä šuaten kyly on ollun miula šemmosena arvautukšellisena paikkana. Kylyh liittyy äijän uškomukšie ta tapoja. Vaikka kylyštä onki kirjutettu melko äijän, vain ei šiitä ole šemmoista yhtehistä kuvua. Mie kolmannella vuosikuršilla aloin tutkie tätä teemua kurššityöššäni, vain nyt diplomityöššäni mie tahon esitellä šitä täyvellisempi. Ruavoššani etupiäššä mie tahtosin merkitä šeuruavat tarkotukšet:

- Kovota kaikki kylyö koškijat tiijot yhteh.
- Šuaha šelvyä kuin nykyajan karjalaini käyttäy kylyö elämässäh: piteliytyykö šiantöjä ta kieltoja kylyššä ollešša, käytkö kylyh parentamah tautijah vain käyttäkö šitä nykyjäh vain pešeytymistä varoin.
- Šuaha tietyä kanšanrunoušlähtehistä, mimmoni merkityš oli kylyllä karjalaisien elämässä.
- Šuahä šelvyä mitein kyly-šanaštuo käytetäh pakinašša ta kaččuo šen alkuperyä.
- Šuaha täštä ruavošta täyšinäini kylykuva.

Ta tehtävät:

- Tutkie karjalan kylyö koškijua kirjallišutta
- Pakautella šemmoista karjalaista rahvašta, ken voit kertuo mitänih kylytavoista

- Kačella ta tutkie kylyn istorijua, rakentamista, käyttämistä, šiih liittyjie uškomukšie ta tapoja.

LUKU 1

Kyly

Kylyllä on jo ammusista ajoista ollut suuri merkitys karjalaisien elämässä. Olihan kyly entisajan karjalaisien elämänmännössä aivan erikoini pyhä paikka. Kylpömini ta peşeytymini šielä oli vain yksi kylyn monista tehtävistä. Kylyh liittyy äijän uškomukšie ta tapoja. Kylyssä, kuin mainitah vanha rahvaš, pitäis piteliytyö šiäntöjä: olla hil’l’asena ta kyly oli piettävä puhtahana. Ušottih, jotta kylyssä eläy kylynisäntä, ta häntä aina kunnivoitettih. Kylynisännältä piti kyšyö lupua kylyssä käyveššä: «Kylynisännät, kylynemännät, lapšienlapšet, mie tulin kylpömäh. Prostiet, još mitä viärin ruan, ta auttakkua, kun voinetta», a kylyštä lähtiessä kiitettih: «Passipuo, kylynisännät, kylynemännät, lapšienlapšet, prostikkua, još mitä viärin ruavoin, ta auttakkua, kun voinetta». Viimeset peşeytyjät kun lähtöy kylyštä ni pitäy lauvoilla jättyä muilapala, vašta, vähäni vettä ta šanuo: «Rissitty kanša uloš, enkelit tilah!» (Torvinen L.P.).

Šielä kylyn šeinien šiämeššä ilmešty muajilmah valtaoša perehen jälkikašvušta ta ušiempi vanhemman polven karjalaini vietti šielä elämäh enšihetkeh ta enšimmäiset päivätki. Kylyssä parennettih šuurin oša tautiloista – še oli niitä aikoja omaluatuni tervehyšlaitoš tahi toisin šanoin köyhän apteekki.

Kylyssä tapahtu lemmennoštoki, tautiloista ta kirolaista piäštämini. Tiälä šavuššettih kalanpyyvvykšie, hauvottih kesselijä, parkittih nahkua (Torvinen L.P.). Kylyn oven ieššä einuššettih tulovie tapahtumie.

Kylyllä oli šamoin tärkie merkitys hiäritualissaki. Hiäpäivyä ennen lämmitettih ”antilahan kyly” ta ”sulhasen kyly”. Kyly merkičči neiččyön eruomista omašta šuvušta. Niise še oli moršiemien ta nuorenparin kyly enšiyön jälkie.

Karjalaiset tykättih käyvä kylyssä. Kešällä, konša oltih heinätyöt, kylyö lämmitettih joka päivä. Talvisin šitä lämmitettih vain yksi kerta netälissä, šuovattana. Ennein vanhah pienet perheet käytyh kylyh yheššä, vain kuomakšien ei

šuanun käyvä yhteššä kylyššä (Klementjev J. I. Karjalaiset. – Petroskoi, 2008. s. 110).

Ennein oltih šavukylyt, muakylyt, meččäkylyt ta kalakylyt (Зайков П.М., Тарасюк М. А. Talo eläy tavallah. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2008. – с. 36).

Šavukyly on šiämeh lämpiejä kyly. Šitä lämmitetäh niin, jotta šavu tulou kylyn šiämeh ta šiitä piäšöy uloš ovešta ta reppänäštä.

Kylyö lämmitettih ta nytki lämmitetäh tavallisešti koivu-, huapa-, leppä- ta mäntyhalkoloilla. Paraš löyly tulou, konša še lämmitetäh koivusilla halkoloilla. A kun še lämpiey huapahalkoloilla – puhaštuu trupa novešta ta löyly oli puhtahampi (Torvinen L.P., Ivanova V.P.). Konša kyly on lämmitetty ta hiilie kohennettu, nin kyly jätetäh rauneutumah. Reppänät jätetäh auki, jotta kačku läksis kylyštä pois. Šiitä šavuset šeinät pyyhitäh, lattiet ta laučat peššäh (Зайков П.М., Тарасюк М. А. Talo eläy tavallah. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2008. – с. 37).

Kylyššä ennen enšin pešeyvyttih ruavahat ihmiset. Kylpijät löylytetäh šelkieh, jalkojah, käsieh, kylkijäh. Viimesinä kylvetettih lapšet, alotettih pienimmistä. Pienet imijät lapšet kylvetetäh mărăštä vuattiešta piäličči, jotta löyly ei poltais lapšen ihuo. (Torvinen L.). On hyvä kešällä kuumašta kylyštä männä kylpömäh järvie.

Kylyvaššat Karjalašša tavallisešti šuahah Iivanan- ta Petrunkpäivän välisena aikana. Šiih aikah lehti on parahillah. Vaššakšet leikattih kuivista paikoista. Vaššakšet tuuvvah kotih ta niistä lat't'atah ta šivotah vaššat. Kirvehellä leikatah tynket lyhyökši ta šivottih parittain. Niitä vaštaparija šanotah kammičikši. Valmehet kammičat nošsetah lakan orteh kuivumah (Zaikov P. Vienankarjalan kielioppi. – Karjalan Sivistysseura, 2013. – s. 241).

Piharakennukšista kylyllä oli tärkein merkityš. Konša karjalaiset ruvettih rakentamah taluo, enšin aina pantih kyly.

1.1 Karjalan kylyn ilmestymisen istorija

Jo ammusista ajoista kyllä oli šuuri merkityš karjalaisien elämässä. Šuvi-Karjalašša (livviläiset ta lyydiläiset) šanottih šitä ”kylykši”, a karjalaiset, kumpaset elettih Pohjois-Karjalašša ta Laatokan piirissä šanottih niise ”šaunakši”. Karjalaisilla kyly oli pyhänä paikkana, šielä piettih äijän ritualijie koko elämän aikana. XX-luvun enšimmäisen puolen lopun šuati oli leviešti levitetty kylyn isännän-kultti.

Karjalaisilla, niise kuin venäläisillä, kyly ta kylytavat tultih jo hyvin ammuin.

Viimesien tutkimuksien mukah kylvennän perinne Venäjällä ilmešty jo muinasissa ajoissa.

Tutkija Želtovin mukah pohjois-venäläini kyly ei ilmešty IX-luvun myöhemmin, V-luvušša še oli tunnettu Novgorodin eri alovehilla. Kylyn istorijalliset alut oltih Pohjois-Venäjällä ta luoteisošissa Šuomenlahen ta Dnepran ylävuiran välissä, missä elettih šekä suomalais-ugrilaiset että slaavilaiset kanšat. Želtov tuli päätökšeh, jotta venäläisen kylyn perintehen ilmeštymisen aloveh on Baltian meren piiri – Dvinan länsivesistö ta Ilmajärven ympäröivä aloveh.

Tutkija Loginovin mukah muinosissa ajoissa Karjalan kanšojen perentehellisen muanruatajan kylyn tilah oli ”muankiukua”, ta šiiä – ”muankyly”. Še oli muanhauta, missä oli nuotivo. Hauvašša issuttih ta hikeyvyttih. Hauvan piällä oli eläimen nahka.

Pitäy mainita, jotta šaunan ilmeštymisen aika muinoisšuumelaisilla heimoloilla on meijän ajanlašun alku. Še epäšuorah voi tovistua, jotta i karjalaini kyly on ikivanha ilmijö.

Monen tutkijien mukah kylyrakennukset oltih tunnetut vain luotehešša, pohjosešša, Siperijašša. Šuvi-Venäjällä ta alovehilla Ukrainan lähellä ei oli oltu kylyjä, pešeyvyttih puuvannoissa, kumpaset oltih pirtissä. Keškiošissa pešeyvyttih venäläisissä kiukaissa. Virtaranta kirjuttau, jotta XX-luvun keškipuolešša monissa

kylissä Tverin Karjalaššaki (niin kuin vepšäläisillä) ei ole oltu kylyjä, pešeyvyttih puuvannoissa ta kiukuloissa, vaikka karjalaisilla kiukuat olti hyvin pienemmät.

Šentäh kun ei ole mitänih tarkkoja tietoja karjalan kylyštä toisen vuosituhannen enšimmäiseššä puoleššä, on vaikie tarkkah miäritellä konša karjalaiset alettih rakentua kylyjä. Još ajatella kuin šuuri merkityš šillä on ollun aina karjalaisien elämäššä, ni vois tulla šemmoseh piätokšeh, jotta šillä kylyjutulla on jo melko pitkä istorija.

Ennein Karjalašša kyly rakennettih pirtin lähellä yheššä pihalla, kumpani oli aijatettu ajalla. XIX -ta XX-lukuloilla kyly alettih rakentua jokien ta järvien rannoilla. Karjalan kyly, niin kuin Venäjän kyly, kehitty monien vuosišatojen aikana. Alkuvaiheiššä še oli yhen huonehen muamaja, šiiä puolimuamaja. Nuotivon avulla lämmittih kovie ta pantih niitä veteh, šillä tavalla šuatih löylyö ta kuumua vettä. Myöhemmin še oli muanpiällini rakennuš, kumpaseššä oli avonaini kiukua (muštakyly).

XX-luvulta karjalaini kyly alko muuttuo hyvin ruttoh. Vähitellen kylyn piäoših alettih lisätä pieni šinčči, a kiukuan piällä pantih rautapatani. Enšimmäiset kylyt šavutruvan ta umpinaisen kiukuan kera alettih ilmeštyö vain 1960-luvun lähtien. Vielä myöhemmin rautapatasen piällä pantih kanši. (Иванова Л.И. Карельская баня, с. 11-20).

1.2 Kylyn rakentamini

Karjalaisilla kyly aina oli yksi tärkeimmistä aseista elämässä. Konša karjalaiset alettih rakentua talo, niin aina ensin pantih kyly. Tavallisešti kylyjä šalvettih pyöreistä hiršilöistä kymmeneštä šalvokšešta erikseh pirtistä, vejen lähellä, järvien tahi jokien rannoilla (Zaikov P. Vienankarjalan kieliooppi. – Karjalan Sivistysseura, 2013. – s. 240-241). Šiih kylyh rakentamish liittyy monie varotukse ta uškomukse. Ei ois pitän valita kylyn tilakši šemmoista paikkua, missä oli vesišuoni. Še näkymätöin virtuaaja vesišuoni oli haittana ”kylynisännillä” ta niin kuin ei antan heilä tavallista rauhua, vei heitä mataššah. Jotta kylyštä tulis hyvä perehen pyhäpaikka, rakentajat yritettih varottua, jotta rakennuksella ei käytäis vihaset ta ihotautihiset (šyyhyset) ihmiset. Šuojukšena rakentuas’s’a käytettih elävyähopeita. Šitä peitettih kylyn kiukuan alla mihnih astieh taikka šyväh linnun šulan tynkeh, kylyn oven piällä, taikka kylyn kynnykset ta typettih še reikä puun okšalla. Rahvaš ajatteli, jotta nämä konstit varjellah pešeytyjie tautiloista, kiroloista ta kaikesta muusta pahašta.

Kun puini kyly lämpisi rikeneh ta kiukua toičči äijälti kuumeni, piti olla varovaisena, jotta ei tulis tulipaluo. Šen vuoksi kylyt ei oltukana lähellä toisie rakennukse vesistöjen lähellä taikka ihan vejen piällä. Täštä näin ni šanotah: ”Ei kylyštä kylä šyty”. On šemmosie mainintoja, jotta kun šuorittih rakentamah kylyö, ni kylyn hirret varušetth jo šykšyštä ta ennen kylyn rakentamista pantih ne talvekši likoh jokeh taikka järveh. Šemmoset kylyt ei šytytty ilmituleh, još šattu tulipalo, vain pitälti kyvöttih.

Kylyhiršijä varušetth pakkaiskuun ta tuiskukuun aikana, šiih aikah puu on mahlua šäilymäššä. Tavallisešti rakentamista varoin käytettih mäntyö, kuušta ta koivuo.

Männyt kuoritettih kevyällä, šilloin kuori lähtöy paremmin. Yritettih kiskuo kuori niin, jotta ei pilata puun kuoren alla olijua kalvuo, šentäh kun še šuojelou puuta happanomisešta. Hiršijä ei pantu muah varah. Enšin pantih nurkien alla litteitä

kivijä. Niitä šanottih nurkkakivilöiksi. Hiršien välih ašetettih koivun tuohta ta šammalta. Šamoin koivun tuohella katettih kattuku. Vanhah aikah kylyn katot oltih šekä kakšipuoliset jotta yksipuoliset.

Lattiet kylyššä oltih pakšut ta kylpömisen jälkeh niitä otettih pois kuivamah. Lattiet pitäy luatie vähäsen kallellah, jotta vesi piäšöy valumah paremmin. Latelautoih luajitah šemmoset juomut, mitä myöten vesi piäšöy juokšomah. Juomun lopusša oli pyörie reikä läpi lattiešta, mistä vesi mänöy lattien alla.

Kylyn piäpaikka on kiukua. Vanhah aikah kiukua lat’attih kivilöistä, min ylähällä rippu huahloissa kattila (pata). Šitä ennen, konša vielä ei ollun vesiaštietä, kivet kuumennettih kiukuašša ta kannettih ne šuureh altahah. Ne altahat oltih kakšiošaset. Šen toiseh puoleh valettih viluo, toiseh kuumua vettä. Kattila (kylypata) ašetettih kivien välih tahikka tulen viereh. Šilloin ei vesiaštie halkie, kun šiih lašetah kuuma kivi. (Зайков П.М., Тапасюк М. А. Talo eläy tavallah. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2008. – с. 37).

Kivijä kylynkiukuata varoin valittih huolellisešti, šentäh kun šiih ei paššattu kaikki kivet. Kylyn kiukuan kivet on avian erikoisasie. Tärkein šiinä on še, jotta kivilöistä riippu löylyn maku. Tavallisie nimettömie kivijä on niin monta lajie, jotta tieto niistä on monelta ošalta vain tietäjän voimissa. Kylyn kiukuata varten ei šua ottua rapakivijä, värikivijä ta hikikivijä (Perttu P. Väinämöisen venehen jälki. Juminkeko, Periodika, 2004. – s. 145). Rapakivi on murakka ta kylyn kiukuassa rutto murenou. Pitäy ottua vain šileitä valkeitä kivijä. Mušta, harmua ta šinini kivi annetah kačkuo (Torvinen L.P.). Šanotah, jotta kivijä kylynkiukuata varoin pitäy valita huomenekšella. Šilloin hyvin erottau kuivan ta märän kiven. Ei pie ottua märkyä kive, kumpasen piällä oli kašsetta. Še on hikikivi. Hikikivi kun šattunou kiukuah, ni še antau kačkuo ta piluau koko löylyn.

Muissellah vanha rahvaš, jotta kun kiukua oli valmis ni šen piällä pissatettih pikkupoikua niin, jotta še kuši kuarena levisi pitin kiukuata. Šilloin kylyh tulou makie löyly ta ei tule häkyä.

Kiukuan lăššă on luavičča, min piällä iššutah tahi venytăh ta kylvetăh. Luavičča ta skammit eli penkit luajittih huapasešta puušta (Зайков П.М., Тарасюк М. А. Talo eläy tavallah. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2008. – с. 37) .

Ennein kaikki kylyăštiet oltih puiset, usein kaverretut puušta taikka puun pahkašta.

Kyly jakautuu kahekši ošakši: šinčikši, missă rahvaš jakšauvutah ennein kylyh mănômistă ta šuoriuvutah kylyn jälkeh, ta piăošakši, missă kylvetăh. Oven vašemmallă tahi oikiellă puolellă on kiukua. Kiukuan takuana on luavičča, še on šeinăn šuate. Oven vaštapiătă, pienen ikkunan viereššă, oltih skammit. Luaššă oli ta šeinăššă ollah reppănăt, mistă šavukylyššă šavu piăšöy šiămeštă uloš.

Uuteh kylyh, ihan niin kuin uuteh pirttih mănneššă novikkoih, vietih minih lahja, tavallisesti halko. Löytyy mainintoja, jotta uuteh kylyh vietih hienoista lankua ta sanottih kylynhalteilla: ”Ottakkua vaštah lahjani!”. Tämä tapa muissuttau šiitä, jotta joškuš kyly on ollun ihmisen elinpaikkana.

1.3 Köyhăn apteekki

Monien vuosišatojen kuluos’s’a Karjalaššă oli vain kanšan liăketieto. Tavalliset parennuškeinot oltih: kyly, parennušheinăt, loičut. Kylyö aivan ušeičči käyttetih omaluatusena tervehyšlaitokšena – šielă šuoritettih šuurin oša parennuštaijoista. Šanottihki vanha rahvaš, jotta karjalaisen liăke on kyly ta terva. Paičči kylyn tärkeimpie tehtăvie, kylpômistă ta pešeytymistă, kanšan liăketiijoššă äkie lölykyly oli yksi tärkeimmistă parennuškeinoloista monista tautiloista. Monie tautija käyti parentamaššă kylyššă. Tautiloista piăštămiseššă ušottih kylyn taikavoimah. Ennein kylyn löly ta kylyn kuumuš oltih kunnivoitetut karjalaisilla. Löly še on elăvăn kylyn henkityš. Karjalaisen năin šanottih: ”Meijăn kylyššă on ylen hyvä löly, hyvä henki”. Kun kuvattih kylyn löly, karjalaisilla oli äijăn vertaukšie:

Kylyn löly, kivosen lämmin,

Hiki vanhan Văinămöisen,

Kyynäl nuoren Joukahaisen!

Šanottihki ”Marian makea leipä, Mesileipä Lemminkäisen”. Toisinah šanottih löyly ”henki vanhan Väinämöisen”. ”Monista hyvistä tehty, ušeašti šiunaeltu”. Karjalaiset ušottih, jotta juštih löyly ”luati kyly kylykši”, ”metenä tulou vartaloh, parentau tautiloista” (Paulaharju S. Karjalainen sauna. š. 105).

Kylyh tulešša šitä tervehettih ta šanottih:

Terve löyly, terve lämmin!
Ei löylyn löytämistä,
Lämpöisen lähenemistä.
Löyly kiukua kivihin,
Lämmin kylyn šammalihin!
(Paulaharju S. Karjalainen sauna. š. 105)

Konša oli meininki pityä kylyššä parentamismänoja, niin šiieh kyšyttih lupua kylynemännältä. Hiän oli hyvä parentaja ta ušottih, jotta autto kaikissa tautiloissa. (Klementjev J.I. Karjalaiset. Istoriallis-kansatietehellini tutkimus, 2008. – s. 111). On totuttu, jotta kylyö ei voi kuvitella ilmain vaštua. Ušeičči kylyššä tautien ta kipujen parentamisešša vaššalla oli šuuri merkityš. Vaššalla kylvetettih ta luvettih tarvittavie lukuja ta loiččuja, esimerkiksi:

Tule löylyhyn, jumala,
Isä ilma lämpimähän,
tekemähän terveyttä,
rauhua rakentamahan!

Kanšanliäketijošša käytettih erimoisie vaštoja ta jokahisella niistä on omie parentajie omainaisukšie. Varšinaisena on kuiteinki rauvuškoivuni vašta. Šen avulla puhašsettih ihuo. Viinimarjašta luajittuo vaštua käytetäh kun on ihotautija ta še antau hyvän hajun. Vašta čiilahaisešta auttau, kun nivelie kivistäy. Leppäni ta tuomini vašta auttau ihotautiloista. Pihlajaini vašta on vitamiini vašta. Huapani ta katajaini vašta autetah vaivunnašta, nivelien kivušta ta ne ollah hyvät iholla (Torvinen L.P.).

Šentäh kun ennen ei ollun ammatillisie liäkärijä, niin tavallisešti liäkintä ta muut rituaaliset konštit oltilh tietäjien hommana. Iče šana ”tietäjä” jo on šen merkki, jotta

sillä ihmisellä on erikoini nero täh hommah ta hiän käyttäy šiinä monenmoisie taikaesinehie. Hyö tiijettih erilaisie loiččuja ta varotuššanoja, šuatettih pityä rituaali ja oikein ta tehokkahašti. Tavallisie tietäjie oli joka kylässä, niijen apuo aina tarvittih ta hätätilašša heijän puoleh kiännyttih.

Kylyššä tautijä parentamašša, loičuloilla oli šuuri merkityš. Jokahisešša tapahukšešša piti olla oma loičču (Torvinen L. P.). Kylyššä parennettih šekä ruavašta rahvašta, jotta pienie lapšie. Rikenempäh toisie kylyššä parennettih viluššuštautija, kumpasie oli aina Pohjosešša. Piti kylvetellä monista šyistä, ruvešta, nuhašta, topašta, kerosen kivušta ta muista vaivoista (Torvinen L.P). Kun kurkku kipeytyy, šiieh hyvin auttau kylyn terva. Kylyn terva on hyvä auttaja monissa muissaki tapahukšissa. Kuumašša kylyššä pitäy ottua vähäsen tervua šeinästä tahi katošta, panna še šuuh ta šiitä purekšie ta imie šitä. Terva on hyvä hampahan kivuštaki. Konša huuleh noušou rökkö niin kylyššä šitä voijellah tervalla. A kun šelkä kipeyty, niin tervan kušella šelkyä voijeltih. Tervanpoltošša kuurnasta aluksi valujua tervavettä šanotah tervankušekši. Se auttau vielä vaččakivušša ta sitä ennen juotih keuhkotautihiset (Ivanova V.P.).

Oli uškomuš, jotta monie tautija ta kipu ja tartuu ihmiseh, još šillä on liikua vertä. Täššä tapahukšešša parahana parennuškeinona käytettih kuppaušta. Kuppauš on yksi vanhemmistä parennuškeinoloista. Šitä käytettih jo ammusista ajoista ta šitä mainitah vanhojen kanšojen lääketiijošša. Kuppuaamalla kupparit piäšsettih pahua vertä. Šillä tavalla tapahtuu tautiloista piäštämini. Aikojen mukah tiijolliset käsitykšet on muututtu ta šen käyttö hoitokeinona vähennyn. Kuppaukšešša työvälinehenä käytettih kuppaušveistä ta šarvija. Kuppaušta varten lämmitettih kyly ta livotettih šarvet. Veičen pitäy olla terävänä. Parennettava paneutuu penkillä venymäh. Kuppari kylvettä häntä enšin lämpimäkši ta puhaštau ihon šen pešömällä. Šitä imettih šarvija kupattavieh kohtih. Kerralla voitih erityisen pahaverisellä läsijällä lyyvvä 35 - 50 šarvie. Šen jälkeh, vähäsen ajan kuluttuo, šarvet otettih pois ta ihošša olijih kohuomieh hakattih kuppaušveičellä pienie huavoja. Šarvet kiinitettih uuvveštah paikoillah ta imömällä vertä imettih

huavoista. Konša šarvi on puoleksi täysi vereštä, še irtautuu ihošta ičeštäh. Lopukši, kupattavan pitäy kylpie ta pešeytyö hyvin. Šillä tavalla kupattih eri ruumihin ošie: šelkyä, jalkoja, käsijä. Kanšan tunnetuimmista halvauksen tervehyškeinoloista kuppaušta piettih kaikkein tehokkahimpana. Vuuvvešša kuppuamalla voitih parentua noin 700 ihmistä. Šamoin kuin kuppaušta, kylyššä käytettih šuonenisentyäki. Tällä keinolla piäššettih pahua vertä iskömällä šuonta (Videomaterialit, Sarvilla parantain).

Vaikka kyly i oli pyhä- ta parennušpaikkana, on muissettava, jotta kylyh tietyšti liitetäh omat kiellot. Ei šua männä kylyh tulehuš- ta kuumetautiloissa. Ei šua kylpie infarktin jälkeh eikä verenpaineen ollešša. Još ihmisellä on šyväinvijat, niin ei šua hypätä kylmäh vejeh tahi lumeh kylyštä (Rautavaara T. Miten luonto parantaa. – Porvoo-Helsinki-Juva, 1980. – s. 212).

1.4 Taloušruavot kylyššä

Kyly käytettih i taloušruavoissaki. Näijen tehtävien pohjana oli erilaisie uškomukšie.

Hyvin tunnetut oltih kalakyly ta meččäkyly – rakennukšet, kumpasissa yöpyttih kalamiehet ta meččämiehet, kun lähettih kalaštamah ta mečäštämäh muutamakši päiväksi tahi netäliksi. Vielä 1900-luvun keškipuolella kylyt rakennettih vesistöjen rannoilla ta mečäššä.

Kylyššä karjalaiset kuivatettih ta šavuššettih kalaverkkoja. Esimerkiksi, šitä varoin Tuhkala-kyläšä šillä kiušalla lämmitettih oikein šavuni kyly: tuleh pantih rieput, kumpaset oltih tervalla. Niin kalaverkot tultih muššakši ta niillä oli erikoini haju, kumpani vejen isäntä tykkyäy. Kiitollišukseksi vejen isäntä anto äijän kaluo

Kylyllä oli i puhaššuš tehtävä. Kun lämmitettih šavukyly, šeinäh riputettih työvuattiet ta šiiä šavun ta kuuman avulla pelaššettih täiltä.

Kylyllä oli riihitehtävä. Kylyh luajittih orret ta niijen piällä pantih pellavakupoja. Niitä kuivatettih ta šiiä muokattih.

Esimerkiksi, kylyššä peštih pellavua ta liinua.

Monissa kylylöissä oli i jauhinkivijä, kumpasien avulla jauhotettih vil' l' akašvija.

Kylyššä luajittih i imellystä olutta varoin.

Yheššä mitologisista kertomuksista, kumpani oli pantu muištih Kemissä, kerrottih, jotta kylyššä karjalaiset luajittih tiilie kylykiukuata varoin.

Lounais-Šuomešša karjalaiset kuivatettih kylyššä tupakkie, šitä varoin kyly lämmitettih leppähalkoloilla, jotta tupakalla oli mielyttävä haju.

Käyttettih kyly i karjahoitotavoissaki. On šäilytty tiijot, jotta karjalaiset, kumpaset eletti Pohjois-Karjalašša parenettih kylyššä lehmieki, kumpasie kontie repi. Ušeičči kontie vammasi utarie. Niise, kun lehmä enši kerran poiki ta šen jälkeh emäntä mäni enši kerran lypšämäh lehmyä, ni hänen oli piti männä enšin kylyh ta ottua kiukualta kolme kive, jotta lehmä šeisois rauhašša. Emäntä kolmičči paineli lehmän šorkie ta šano: «Kui kylypäčči seizoo, muga sinä seizo! Älä nimidä varoo» («Как банная каменка стоит, так и ты стой. Ничего не бойся!»).

Joškuš kyly käyttettih väliaikasena elinpaikkana. Kahekši-kolmekši päiväkši talvella, kun kovilla pakkasilla pirtissä kylmätettih prussakkoja ta lutikkoja. Toičči kylyh jiätih yöpymäh matkalaisie, kumpaset olti jo pitälti matašša. Vain kuitenkin yöpymini kylyššä oli vuarallista ihmisillä. Täštä kerrottih kanšankertomuksissa. Kylyn isäntä pölätti ta passitti pois matkalaisie, kumpasie oli yöpymäššä kylyššä.

Kylyššä ei konšana pešty vuatteita, šentäh kun varattih, jotta kylynisäntä vihaštuu. Vaikka šitä varoin kylyššä voitih lämmitä vettä.

Ennen šuurta ruatua huomenekšella karjalaiset aina lämmitettih ta käyti kylyššä, piti ottua matkah uuši paita. Kylyššä kylynisännältä kyšyttih prosken' n'ua ta apuo tulovašša työššä. Käyti kylyššä ennen enšimmäistä kylvämistä kevyällä. Kävi kylyššä paimenki ennen enšimmäistä šiivatanlaškuo karjanmualla. Pešeyvyttih kylyššä ennen heinäniittoaikua. Meččämiehet aina käyti kylyššä ennen

talviruatua, kun lähettih meččäh muutamakši päiväkši. Ennen etähäistä matkua niise pešeyvyttih kylyššä ta kyšyttih plahosloven'n'ua, esimerkiksi, ennen lähtömistä armeijah.

Niise kylyh aina kučuttih virahat heti matan jälkeh. Šiitä pešeytymistä jälkeh heitä koštitettih šillä, mitä pirtissä oli.

Kylyššä piettih šemmoni tapa, kun vanha tietäjä anto omat tiijot ta voimat nuorilla. Tavallisešti še tapa piettih, kun tietäjä tunti kuoloman läheštymistä. Täššä tapahukseššä oli välttämätöntä antua kaikki voimat ta tiijot toisella ihmisellä, ei šuanun ottua niitä tuoh muajilmah, šentäh kun tietäjällä tulis mukallini kuoloma. Šemmosen ritualin aikana nuori istu kylylaučalla, piällä oli lakki ta käsillä oltih kintahat, a viisaš tietäjä kylvetti häntä vaššalla ta luki erikoisie loiččuja. Joč ei oli šemmoista ihmistä, kumpasilla tietäjä vois antua taikkavoimat, hiän otti kylyvaššan, katkisi viččoja vaššašta ta luki loiččuja täh tynkäh. Šiitä hiän pani šen liikkumattoman kiven alla tahi hautasi muah. Venäläisillääki oli melkein šama tapa: tietäjä luki loiččuja häträkkäh vaštah ta šiitä pani šen jokeh. (Иванова Л.И. Карельская баня, с. 160-166).

1.5 Kylyn isännät

Ennen karjalaisilla kyly oli niin šanottu šuvun pyhänä paikkana. Kanšan mieleštäh kylyššä elettihi kylynisännät. Heitä aina kunnivoitettih, kyšyttih heiltä apuo ta plahosloven'n'ua elämän vaikeina kaušina, esimerkiksi, tauti, hiät tai lapšen šynnyntä. Vaikka karjalaisien uškomuksien mukah halteita oli šekä pirtissä, jotta liäväššä, kylynhaltieta ajateltih ta piettih vihasempana ta ankarampana, kun muita. Kylynisäntyä karjalaiset piettih täysivaltasena kylyn omistajana ta kun kylyh tultih, ni ryväheltih, jotta ilmottua kylynisännillä omašta tulošta ta šiitä heiltä piti kyšyö lupua kylyššä käyveššä: ”Kylynisännät, kylynemännät, lapšienlapšet, mie tulih kylpömäh. Prostiet, još mitä viärin ruan, ta autakkua, kun voinetta”, a kylyštä lähtieššä kiitettih: ”Passipuo, kylynisännät, kylynemännät, lapsienlapset, prostikkua, još mitä viärin ruavoin, ta autakkua, kun voinetta”. Viimeset pešeytyjät

kun lähtöy kylyštä, ni pitäy lauvoilla jättyä muilapala, huuhottu vašta, vähäni vettä ta šanuo: ”Rissitty kanša uloš, anhelit tilah!”

Kylynisännöistä mainitettih tavallisešti karjalaisissa mifologisissa prousakirjoissa, vaikka niijen täyšikuvauš voit löytyä vain loiččuilta. Kylynisäntien kultti (”kylynizändy” ta ”kylynhaltija”) on šäilytty erikoisešti mifologisissa kertomukšissa ta loiččuissa. Ortodoksisen ušon vaikutuksešta myöhäsissä kertomukšissa ta starinoissa kylynisäntyä piettih pakanana.

Kanšankertomukšissa kylynisännät ollah ihmininäköset. Ušeičči kerrottih šiitä, jotta kylynhaltija öisin kylpöy kylyššä laučalla. Nähä häntä olis mahollista vain kahešša tapahukšessa: kun kennih kävi kylyššä liijan myöhäh tahi kun kennih jäi kylyh myöhäššä viimesenä. Loppu oli onnellisena još ihmini šanua šanotta heti juokši kylyštä pois. Ennen ei šuanun käyvvä kylyššä myöhäh, še oli vuarallista ihmisellä. ”Ennen ei käyty kylyššä myöhäh. Šanottih, jotta riähkä tulou”. Toičči kylynhaltijat voitih i tapuo kučumatonta kylykävijyä. Vanhašta kertomukšesta: ”Meillä muissettih: eräš mušikka liijan myöhäh kylyh läksi, šiitä häntä kiukuan piällä pantih. Kiukuan piällä pantih ta kärissettih hähtä. Šiitä vielä pitkäh aikah eli ta kuoli. Tämä tapahuš muissettih ta varatetih šillä”. Vain erillisissä tapahukšissa kylynisnätä vois olla šyväinmielisenä.

Kylyh ei pitäis myöhäh männä, erikoiseh šuovattana ei šua myöhäh männä. ”Eräš akka läksi myöhäh kylyh, ta oli revitelty kylyššä...Paistih šemmoista ka... Totta še kylyn emäntä revittelöy... Joka paikašša on emäntä, kylyššä, joka paikašša... Ei ole nähty ka kuultu on...”.

Kylynisännät ollah tuon ilman kummalliset olennot ta ne voijah tulla täh ilmah ta kavota ihan vaivatointa. Ajateltih, jotta hyö ollah liikkeheššä yön aikana, kun ihmini makuau.

Tuon ilman olennot ušeičči erotettih ihmisešta kašvultah: ne oltih lijan pität tahi lijan pienet.

Ušeičči huomattih kylyššä kylynemännät, šamoin niitä i kučuttih: kylynemändy.

”Tavallisešti hiän oli näkymätöin, vaikka toičči hänet voitih nähä pienenä alaččomana naisena, kumpani istu kylylaučalla ta šuki pitkät vualeat tukat”.

Muutomissa karjalaisien kanšankertomuksissa on erittäin mukavie kylynemäntöjien naishahmoja. Livviläisillä on mainintoja kylyakašta (Kylyboaboi). Tavallisešti häntä varattih lapset. Kun lapsi itki kylyššä, šanottih: ”Kačo, nyt kylyboaboi tulou” ta hiän heti vakautu.

Kučuttih kylypuapokši i tavallista tietäjä-akkua, kumpani kylvetti ta parenti lapšie kylyššä.

Šiämäjärven karjalaiset šanottih, jotta kylynemäntä (Kylybaba) on jokahiseššä kylyššä, šielä hiän pešeytyy ta kylpöy.

Tverin karjalaisilla, Venäjän perintehen vaikutuksešta, kylynemännällä oli toisie nimitykšie. Še oli ”Yksijalkani akka (Jaga-mummo), kumpani eläy pellolla ta kylyššä. Piettih häntä pravoämmöna ta muan emäntänä. Kun kanšankertomuksissa kerrottih, muam emäntä eläy i karjalaiseššä kylyššä.

Još liijan myöhäššä käyti kylyššä, voitih nähä šielä naisen kylpömäššä. Erähäššä kanšankertomuksessa on kerrottu, kun muamo unohti kylyh mitäni lapšen vuattehista ta tuli jälelläh ottamah šen. Hiän avasi oven, a šielä naini (akka) pešeytyy laučalla. Muamo pani hil’l’akkaiseh ovi kiini ta šano: ”Pešeyvy rauhašša, Jumalan kera”.

Kylyn isäntien aktiivini elämä alko myöhäh yöllä, niillä täh aikah on huomeneš. Vaikka toičči tapahuksissa, jos lähtie kylyh liijan myöhäh ta häiritä kylynemäntyä, niin hiän voi i tappua. Kerrottih, jotta kylyn rauhan häiriččijällä voitih tulla yhtäaikua kakši akkua. Yksi niistä lisäsi kuumua löylyö, a toini kylvetti lujašti vaššalla, kuni ihmini kuoli.

Monissa kansankertomuksissa on niise kerrottu, jotta kylyn emäntä voi työntyä tauteja ihmisellä, još še rikko hänen šiäntöjä.

Konša alotettih kylyn rakennuš ta lopetettih še, kylynisäntyä kostitettih. Kylyn kiukuan kivien välih taikka muah kuattih maituo taikka pontikkua (praškua). Heilä aina enšimmäisinä annettih kaikkie uutta, mitä ilmešty taloh: poikijan lehmän uuttamaituo, kalakeittuo enšimmäisistä verekšistä kaloista, leipyä ta huttuo uuvvesta jyväštä. Kun huomattih, jotta kostinčat vähetäh, ni ušottih, jotta haltiet šyyvväh niitä. Kun kylvettih uuvvešša kylyššä enšikertua, vietih kylynisännällä lahjakši halko. (Иванова Л.И. Карельская баня, с.153-301).

1.6 Passipot kylyštä

Oli tapana ennen kuččuo kylyh nuapurija, varsinki yksityisie eläjie ta šemmosie kellä ei ollun omua kylyö. Ne kylvettyö käytih pirtti passipoittamah isäntie. Še ei ollun vain ”passipo” šiitä, jotta hyö šuatih kylpie ta pešeytyö valmehešša kylyššä, vain oli kokonaini ritualiruno passipojen kera kaikilla, ken vaikka min verran oli ottan ošua koko kylyjuttuh. Niistä šanoista vuosišatojen mukah muovoštu kaunis ta merkillini runo karjalan kielellä. Še on šäilyn vanhemman rahvahan muississa kylissä nytki.

Passipo kylyn lämmitäjällä
ta šaunan šalvajalla,
puun pukkuajalla,
ta halon hakkuajalla.
Passipo vaššan šuajalla
ta löylyn luojalla,
kiukuan kutojalla,
tulen iskijällä,
ta šeinän šammaltajalla.
Passipo avannon avuajalla
ta vejen vetäjällä,
kylyn valmistajalla,
ta lattien pyyhkijällä,
isännillä, emännillä!
Palkallisilla ei mitänä:
ruoka šyyvväh,

vuate pietäh,
palkka otetah,
lepo tahotah!
Kylystä kiittäjällä
talon väki vaštua:
Jumalalla passipot,
Märkä čiisti, vierahaisen.
(Perttu P. Väinämöisen venehen jälki. š. 146-147).

Erikoiset passipot šanottih talvikylyštä talon lapšilla pojilla ta tyttösillä (kaikki heijän nimet šiinä mainittih) šiitä, jotta hyö kylyn lämmityäššä juoštih puoleh-toiseh pirtin ta kylyn välie ta valkieta lunta tallattih ta polkuo avattih. Nyt kylyštä tulleššä ei männyn lunta löttösih, piäsimä kotih kuivin jaloin.

Šanottih passipoja ičelläh kylylläki. Löytyy tämmösie passipointie, kun kylyštä lähetäh: ”Passipo, kylyni, kylvettämyä. Passipo, lölyni, lölyttämyä. Kylyni – tuatto, lölyni – muamo, vejyt – velli”.

Kun tullah kylyh ni šanotah: ”Kylyseni, lölyseni, šammaltukkuseni, primi rabua (nimi) ristikanšua”.

2 LUKU Ritualikyly

Ritualit, kumpasie ennein piettih kylyššä oltih tunnetuimpina ta tehokkahimpina. Ritualikylyh liitetäh äijän taikatehtävyä; kylyššä piettih monenlaisie muinasie taikatapoja: lapšienšuanta ritualit, lemmenošto, antilahan kyly, muissinkyly. Kalenterin tapojen tärkienä ošana karjalaisilla ta muilla kanšoilla oli rituaalipuhaštumini. Šemmosen puhaštumisen keinona etupiäššä on kyly. Ennein j pruasniekkua aina lämmitettih kyly. Šiinä puhaššuttih šekä ruumihillisešti, jotta henkellisešti.

2.1 Lapšienšuanta ritualit

Ennein kylyö ušein käyttetih šynnytyšpaikkanaki. Šielä ilmešty muajilmah šuuri oša karjalaisie.

Ennein naiset šynnyttetih lapšie eri paikkoissa, missa oli mahollišuš ta konša missä šattu: liävissä, lammaškaršinašša, mečäššä, heinäniityllä tahikka kalalla ollešša, pirtissäki ta šinčissä. Vaikka tavallisempana šynnytyšpaikkana piettih kylyö.

Šynnyttämisen jälkeh heti lämmitettih kyly ta rošenčča, lapšinaini muuttu pienoisineh šinne. Puapo oli häntä šuatamašša ta naisella oli šenpäiväini kokonaini leipä oikiešša kainalošša. Šiitä kylyn kynnykšillä haukkauttau puapo leipyä kolme kertua lapšinaisella, kumpani šeisou kylyn šiamipuolella, iče hiän šeisou kynnykšen ulkopuolella. Naisen leipyä haukatešša šanou puapo löylyö vaššaten:

« Löylyni, Jumalan luoma,
Hiki vanhan Väinämöisen,
Šala nuoren Joukahaisen,
Elä, löyly, luokšeni tule
Lämpöni lähellä käy!
Mie olen, raukka, ruajanaini,
Vierona, vianalaini.
Mäne šimoina šisällä,
Mennä vačan vajuo,
Kipehillä voitehiksi,
Vammoilla valin vesiksi,

Pahoilla parentimiksi»

(Paulaharju S. Syntymä, lapsuus ja kuolema. – Porvoo, 1924. – s. 32)

Šynnyttäjällä kylyh luajittih makuutila lattiella tahi laučalla. Yökši, još kyly alkau jiähtyö, nin lauteilla. Olkie ta muuta vuatetta pantih pohjakši, toisinah vielä alla levitettih miehen paita tahi alušhoušut.

Lapšen šija luajittih vakkah muamon reunah tahikka, još kyly ei ole oikein lämmin, laučalla. Šeinäh piänpohjih pissettih keriččimet. Heti kun muamo lapšen kera piäsi kylyh, on še on suojeltava; kierrätettih koko kyly ta luvettih varauššanat. Šen jälkeh ašettettih kirveš kynnykšen eteh, kylyn šiämeh, terä ulošpäin ta šanottih:

«Hospoti plahoslovi,
Spuassu ta pyhä Pohoročča,
Olkah yöllä ympärillä,
Päivällä piän piällä
Varomah, varjelomah,
Vaššen kohti vaššukšie,
Kohti kaikkie kovie.»

(Paulaharju S. Syntymä, lapsuus ja kuolema. – Porvoo, 1924. – s. 32)

Kylyššä heti muamo lapšen kera kylvetettih, ennen kun pantih makuamah, kylpyvettä ottau puapo enšin kolmašti kiälläh muamon piäh ta šanou:

« Vesi puhaš, Jumalan luoma

Pešömäh, puhaštamah.»

(Paulaharju S. Syntymä, lapsuus ja kuolema. – Porvoo, 1924. – s. 32)

Šiitä puapo ropšuai kolmešti veteh kaššetulla vaššalla naista šivuloilla ta šanou:

« Puun löyly, kivošen lämmin
Monešt' on hyvästä tehty,
Ušiašta šiunoailtu,
Havupuista hakkoailtu,
Puhki lautojen lioista,
Puhki lattian lioista,
Puhki kiukuan kivistä,
Puhki kylyn šammalista
Yks on loukko ikkunašša,

Toini reikä reppänässä,
Kolmaš olkohot ovešša.
Mäne tuulen tuuviteltavaks,
Vilun ilman vietäväks,
Ahavan ajeltavaks.”

(Paulaharju S. Syntymä, lapsuus ja kuolema. – Porvoo, 1924. – s. 33)

Šen jälkeh kylvetettih lapši šamalla tavalla.

Još muamo ta lapši ollah tavallisešša kunnošša ta muatah rauhallisešti, niin puapoki voi yöllä n’ukahtua. Vain yksin ei šua heitä nikonša jättyä, ei ni hetkeksi. Kun pieni lapši ei ole vielä rissitty, ta muamo niise on vain alani, hyö molommat ollah hellimmyölläh, ta paha heih helpošti tarttuu.

Još puapo lähtöy pois kylyštä, niin on kenennih muun tultava šiksi ajakši šijah. Muamuo lapšen kera ta pakšuna olijie naisie ei jätetty yksinäh kylyh, šentäh kun kylynisäntä ei tykännyn niitä. (J.I. Klementjev, Karjalaiset s.111)

Kolme vuorokautta puapo huolehtiu muamuo ta lašta kylyššä. Vaikka šattu missä pitemmän, missa lyhemmänki ajan. Miun ämmö kerto, jotta muamo lapšen kera oli kylyššä netälin. Šiitä šen ajan piäštä käypi puapo kylyn ovelta muamolla antamašša malitun, lukomašša plahosloven’n’an. Vain pienoista vielä pitäy hoitua ielläh. Šen jälkeh muututtih pirttih. Pirtissä lapši-naisella oli šija šänkyššä tahi lattiella čuppupuolešša.

Puapona, lapšen šynnyttäjän hoitajana, oli tavallisešti vanhahko naini, ušeičči leškiakkani, kumpani on niieh aseih tottun ta tietäy, mitä pitäy ruatua, šuattau kylyššä käyttyä, kylvettyä, valella, ruatua tarpehelliset varaušašiet ta loičut lukou, kumpaset tuotih tervehyttä rošenčalla tai lapšella. Puapo käytteli mataššah šemmosie šuojukšie lašta varoin, kun elävyä hopeneta, vuonnan liemenövillua, pihkakappalehta, lahon puun toukkua ta hopierahua. Pahantapani tahi pahašanani ihmini ei šua olla puapona. Konša pyritettih puapokši, ei šuanun kieltäytyö, šentäh kun še on niin arvokaš ta kallis ruato.

Pakšuna olija naini ei šua aštuo aisojen yličči, kun reki on pihalla aisat muašša – lapši tulis šiitä viäräšiärisekši. Kylyššä käyveššä ei muamo šua kylpie muašša, vain laučalla, jotta šynnytyš ei tulis vaikiäkši.

Još šynnyttämini on vaikie ta jatkuu pitälti, puapot ta muut ollah apuna, ta šillä käytettih monituisie keinoja šekä tapoja, loiččuja ta taikoja.

(S. Paulaharju, Syntymä, lapsuus ja kuolema. – Porvoo, 1924. – s. 24 - 34).

2.2 Lemmennošto

Lemmennoštuo piettih monella tavalla tietäjien kera ta ainaki kolmešša vakituisešša paikašša: virtavejen rannalla, myllyššä, kylyššä. Kyly oli eniten käytetty lemmennoštopaikka. Lemmennoštokyly lämmitettih aina erikseh vain yhellä nuorella naisella. Lempi-šanan merkityš on mielyttävyš, kaunehuš. Ennein kanšanrunouven mukah še merkičči šamoin rakkahutta, mieltymyštä. Još tytöllä kolmaškymmen pyörähtäy ta hiän on vielä naimatoin, niin še asie šilloin jo alko huoleššuttua. Piti ruveta tytöllä lempie noštamah, šentäh kun oli häpie šekä ičelläh tytöllä, jotta koko perehellä ta šuvulla, još tytär jäi naimattomakši. Karjalašša paraš lemmennošto aika oli livanan päivyä vaššen. Toisinah rituaali piettih i kolme kertua netälissä. Tytön lempie nošsettih kylyššä. Ruvettih šitä lempie noštamah aina peitočči. Tyttö kavi lemmennoštokylyššä tietäjän kera, šemmosen ihmisen kera, ken šuatto lukie tarpehie loiččuja ta tiesi taikašanoja. Loiččuja piti lukie koko rituaaliaika: konša kannettih vettä kylyh, leikattih lemmenvaštoja, pešeyvyttih ta kylvettih kylyššä. Lemmennoštokylyššä työvälinehinä käytettih halkoja, kylyn lämmittämistä varoin, vettä ta vaštua. Kaikilla näillä tarpehilla välinehillä oli oma taikavoima. Kylyn lattiella levitettih kukkie ta ruisvil’l’ua, kummaista tuotih šemmosien talojen peltoloilta, missä oli naimattomie poikie. Halkoja, kumpasilla lämmitettih lemmennoštokylyö šanottih lempihalkoloiksi. Vettä šanottih lempivejekši. Vettä kanneltih hettieštä tahi otettih šajevettä ta luvettih tämmöni loičču:

«Nouše, neitonen, norošta,

Hienohelma hetteheštä,
Riisu pois riihirievut..»

(Иванова Л.И, Миронова В. П. Kuldazet kukkizet da kaunehet kanazet.. – Juminkeko, 2014. – с. 83).

Vaštua nimitettih lempivaššakši. Ušeičči vaštoja valmisettih verekšena, leikattih šitä heti ennen Iivanan päivyä. Käyttettih tavallisešti koivun-, lepän- ta pihlajan vaštoja. Šiih lisättih vielä peltokukkie, heinie ta vil’l’ua. Toisinah ečittih kakši šemmoista koivuo, kumpaset kašvettih yheštä juurešta. Niistä leikattih yhekšän okšua ta lisättih ruisvil’l’ua. Šemmoista vaštua piettih oikein tehokkahana. Käyttettih šemmoistaki vaštua, kumpasella kylpi naini heti šynnyttämisen jälkeh, erikoisešti, još hiän šynnytti pojan. Lemmennoštamisen jälkeh šitä käytettyö vaštua ei šuanun luuvva niminne, tavallisešti še poltettih. Lemmennoštokylyššä tyttyö kylvetettih lempivaššalla ta piettih muita rituaalitapoja, jotta puhaštua ta šuojella häntä kiroloista ta muušta pahašta.

Nouše, lempi, liehumah,
Kunnivoni, kuulumah,
Auvoni, aštumah
Yhekšän meren yličči,
Meri puolen kymmeniči!
Šikäli kunnivoni kuuluoh,
Auvoni aštuoh,
Kuni tämä Jumalan luoma
Pruasniekka kuuluu!
Kačottais miehet mielellä hyvällä,
Naiset kaikki naurušuulla,
Pojat kaččois miuh kuin šorah,
Muih kuin korah.

(Иванова Л.И, Миронова В. П. Kuldazet kukkizet da kaunehet kanazet.. – Juminkeko, 2014. – с. 92)

Lämmitettih lemmennoštokylyö pojillaki. Täššä tapahukšešša tietäjänä oli pat’vaška. Pat’vaška iče kanto lempivettä kylyh šynkältä meččälammilta.
(Иванова Л.И, Миронова В. П. Kuldazet kukkizet da kaunehet kanazet. Магия поднятия лемби и свадьба в карельской народной культуре. – Juminkeko, 2014. – с. 80-92).

2.3 Hiäkyly

Häitä hommatešša šamoin kylvettä ei pärjätty. Oli lämmitettävä ennen hiäpiäivä antilahan talošša antilahan kyly, šulhasen talošša šulhasen kyly, parikunnan ensimmäisen yön jälkeh kolmaš nuoren parin kyly.

Antilahan kyly oli tärkeinä häijen ošana. Tyttö kävi kylvěššä ennen miehellä mänömistä. Ennen kylvěh lähtyö tyttöyštävät ričittih antilahan kašša, pantih piällä paikka ta vietih kylvěh, missä häntä peštih ta kylvetettih, ušeičči käytettih koivun vaštua, kummaista korisseltih lentoilla ta erilaisilla kukilla. Täh aikah antilašta itettih. Kylvěštä lähtiessä antilaš aina kumarti ta kiitti kaikkie, ken kylvetti häntä. Kylyn jälkeh antilahan tukat palmikoitih (Klementjev J.I. Karjalaiset. – Petroskoi, 2008. s.185).

Hiätapoih liittyy niise kyly nuoripariskuntua varoin. Še lämmitettih huomenekšella parin ensimmäisen yön jälkeh. Nuoret yheššä käytih kylvěššä ta ensimmäisen kerran yheššä pešeyvyttih. Šielä hyö kylvettih yhellä vaššalla ta pešeyvyttih yhellä vejellä, jotta heijän rakkahuš olis keštävämpi (Сурхаско Ю.Ю., Конкка А.П. Обряды и верования народов Карелии. – Петрозаводск, 1992. – с. 78).

Šulhasen kylvě lämmitettih vielä XX vuosišuan alušša, vaikka tietoja täštä on šäilyn vähemmän. Kyly lämmitettih peitočči pojalla šulhasiksiki lähtieššä. Še oli toičči pitkä ta vuarallini matka, šentäh pojan muamo huolelllisešti valmisti poikuah šiieh ta kiänty šuvun šuojelijien puoleh. Tällä kylvěllä oli vielä tarkotuš, jotta nyt tuli aika pojašta muuttuo miehekši. Še oli merkillini asia pojan elämäššä. Šulhasen kylvě varten oltih erikoiset kylvěvirret, kumpasie laulettih pojat, konša šulhani pat’vaškan kera oli kylvěššä. Laulettih näin:

Heitä lapšuš laučan piähä,
huimuš hurštin helman alla,
hennušaika penkin piähä.

Vesi tätä kylvě varten piti tuuvva virtuajašta paikašta, šulašta hettieštä. Vettä varušsettih pat’vaška taikka pojan muamo ta čikko.

Halot keltavattih vain lehtipuiset, eikä käytetty havupuisie halkoja, varsinki tervasio. Voitih olla vain pieniksi pilkotut huapaset halot, mitä ei pantu kiukuah, kun lämmitettih antilahan kyly.

Aunukšen karjalaiset kun peštih šulhaista kylyššä laulettih näin:

Pinošša on pinet halot,
Pilko puikot puhtahaiseh,
Lämmitä kyynälkyly...

Pat'vaška pani paraštah kylyššä, jotta pojan šuku jatkuis, eikä tarttuis häneh paha šilmä.

Häijien jälkie poika jäi omah kotih, šentäh šulhasen kyly ei ollun niin šurullini, kuin antilahan kyly.

2.4 Kyly hautajais- ta muistelijaishommissa

Hautajais-muissinkylillä Karjalašša oli šuuri merkityš. Karjalaiset kunnivoitettih esituaattojie XX luvun viimeseh vuosikymmeneh šuate.

Hautajaisien aikana vainuat krovušša vietih pirtistä kylyn luo ta seusauvuttih, jotta pokoiniekka prostiutuu viime kerran kylyn ta kylynisännän kera. Toičči šanottih, jotta pityä kolme kertuo noššaltua ta šiitä laškie.

Kylillä oli niise puhaššuš šuojelu -merkityš. Kun piätoiminta oli kalmismualla, ne, ket oltih koissa, lämmitettih kyly. A toičči kylyššä käyttih ennen lähtömistä kalmismuah. Hautajaisilta tultuošša heti käyttih kylyššä, šielä kylvetettih ta pešeyvyttih, jotta vapautuo tuonlman kylmästä, puhistuo pahoista voimista, kumpaset voitais tartuu ihmiseh kalmismualla. Šiitä kylyn jälkeh juotih čäijuo ta ruvettih muate.

Muistajaisien aikana kylyh ta illalliseh vuotettih kuollehie šukulaisie. A viijettih heitä šeuravana huomenekšena. Karjalaisilla oltih muutamat muissinpäivät, konša aina lämmitettih kyly ta katettih stolua: vuuvven piäštä, kuoloman päivänä ta muistajaisina.

Suistamošša Šyyšjyrinpäivän etellisenä päivänä lämmitettih kyly kuollehie varoin ta paissetih ruokua.

Tärkeänä ritualina Karjalašša oli Kekrin päivä. Še piettih 1-2 pimiekuuta tai pimiekuun enšimmäisenä šuovattana. Tämä päivä tarkotti vanhan taloušvuuvven loppuo ta uuvven taloušvuuvven alkuo (kešäajan loppu ta talvi-ajan alku). Kekrie etellisena päivänä lämmitettih kyly vainajie varoin, kumpaset vähäsekši aikua tuosta ilmasešta tultih. Kylyh tuotih vettä ta vašta. Šiitä kylyh lähettih isännät, a vaunajat, vanhojen uškomuksien mukah, tultih pirttih šyömäh ta juomah. Kylyn jälkeh isännät valmišsettih makuupaikkoja vaunajie varoin. Ušottih, jotta še tuou onnie pirttih ta mäneššyštä karjanhoijošša tulovana vuotena.

Kekrin päivä piettih niise muissinšuovattana. Muissinnetäli piettih šeuravana tapana: šerotana ta piätinčänä ei šua ruveta mitänä, nellänäpiänä ta toissarkena käytih kylyššä.

Näin, kylyn piätavoittehena hautajais- ta muisteliijaishommissa oli esituattojen ta kylyisäntien kulttien palvonta. Vaikka tiijonantajien mukah Vienan Karjalašša ei ollun tätä tapua. (Иванова Л.И. Карельская баня, с. 118-123).

2.5 Kiellot kylyššä

Vaikka kyly i oli pyhä- ta parennušpaikkana, on muissettava, jotta kylyh tietyšti liitytäh omat kiellot. Niistä tiijettih kaikin, vaikka monet ei ušottu kylyn pahah vaikutukšeh ta moničči jouvuttih käršimäh šen takie.

Karjalaiset pietih kylynisäntyä ilkiena olentona, kumpani piti šilmällä šitä, mitein rahvaš piteliyty kylyh kuulujie kieltoja. Jotta kylyštä ei tarttuis tautija ta kylynisäntä ei joutuis virkojah näyttämäh, ei šuanun:

- Männä pešeytymäh myöhäseh taikka pruasniekkoina;
- Kylyššä ei šuanun kiroutuo;
- Makuamini kylyššä oli vuarallista;

- Ennein pyykin pešu kylyššä oli kielletty, a kun lienöy mitä pešty, pešuvesi piti kuatua pihalla;
- Ei šuanun juuvva vettä kylypuašta;
- Talonväki yritti pešeytyö kolmeh vuoroh, šentäh kun šiitä oli jo ”kylyniäntien” vuoro ta heitä jätettih lauteilla kuumua ta kylmyä vettä ta huuhottu vašta. Eräš oulankalainen naini oli männöššä myöhäh šuovattailtana kylyh, vain ei uškaltan, kun kuuli kylyštä löylyn luontua ta kylventyä. Marina Takalon käsityksen mukah kylyššä kylpi haltie, kumpasella oli viimeini kylpyvuoro;
- Ei šuanun männä kylyh risti kaklašša, še piti jättyä kylyn šinččih jakšautuos’s’a;
- Kylyh ei pitäis männä yhtäaikua toisen naisen kera, kumpasella šamah aikah ollah ”kuukautiset”. Ne voijah ”šekuo” niin, jotta tulou vaivua molmmolla;
- Kylyššä käyveššä ei naisen šua kylpie ”muašša” lattiella, vain lauteilla, jotta ei šynnytyš tulis vaikiäkši;
- Kylyštä tultuo ei šua näkyö kuivata minkänämoisella käsipaikalla, šilloin šuau verövämmän lapšen;
- Niin pitälti, kuni vainua on ollun muan piällä, ei talošša ole šuanun kylyö lämmittyä eikä kylyššä käyvvä. Muitein voit šuaha kalman tartunnan;
- Kyly oli niin puhaš ta pyhä paikka, jotta šielä ei šuanun kušša eikä pierrä, muitein pierijä joutuu illenjiällä veteh. Tämmöni kielto näyttäy, jotta kun ruat pahuakylynisännällä, ni vejenisäntä koštuau;
- Pakšunaolija naini ei šuanun luuvva löylyö kylyššä, še tuou lisyä vaivua šynnttyäššä;
- Kylyn latetta ei šuanun pyyhkie uuvvella vaššalla;
- Pakšunaolija naini ei kuivannun tukkieh, jotta lapši tulis verövämpi ta tervehempi;
- Ei pitäis pešeytyö kuumalla vejellä ta kuatua lattiella kuumua vettä, še polttau kylynisäntie;

- Ei pitäis männä kylyh ajatellen tautiloista ta muušta pahašta. Kun pahua ajattelet, ni paha tulouki. Pitäy männä kuin kirikköh, šanuo: ”Hospoti, plahoslovi”, ni ei šilloin tule pahua.
- Ei tykännyn kylynisäntä humalašša tulijie kylyh ta kortin peluajie;

Kun pešeytyjät ei liene ušottu näih kieltoiloh, kylynisäntä košti heilä šiitä pahašta kaikella keinoin: hiän piästi kylyh kačkuo, šuatto luuvva pešeytyjien piällä kiehuvua vettä ta tartuttua šemmosie tautija kuin muatauti (muahini), šyyhy, ajokšie.

Omašta kylyštä tarttujasta tauvistah läsijä šai tietä ičeltäh ”kylynisännältä”, kumpani tartuttiki hänen šen tauvin. Še näyttäyty hänellä unissa ta kerto mistä šyyštä läsijä šai šen tauvin. Parennettih niitä tautija šamoin kylyššä loiččujen avulla ta lahjojen kera ”kylynisännällä”. Ušein näih hommih kučuttih tietäjä. Läsijä tietäjän kera mäntih kylyh. Tietäjä kylyššä kolmičči kolmešta kohašta otti tuhkuo, ruhkuo, muata (tai mitäni muuta), pani še šiitä paikoillah ta šaneli: ”Kylynlöyly, lämpimäni, mehöväini, hucuvaini, ota omaš išelläš, anna oma ičelläni, oikiella raballa...(ta piti šanuo parennettavan nimi).

Vielä yhtenä parennuškeinona piettih ”kylynisännän” lahjottamista. Tverin Karjalašša mainitah šemmoista tapahušta. Poika oli lähöššä armeijah ta ennenin lähtöpäivyä hänellä lämmitettih lähtökyly. Šielä kylyššä hänen tarttu hammaštauti ta rupesi ajottamah leukua. Hiän kirjutti armeijašta muamollah kirjasen, jotta on šuurešša tušašša, ei voi šyyvvä eikä muata. Poika moli muamuoh keksie mitäni. Muamo rupesi ajattelomah mistä poika šai šen tauvin ta muisti šen lähtökylyn. Hiän mäni kylyh šuamah proskenieta pojallah ta vei šinne kolme lahjua: kappalehen valkieta lenttua, toisen värikäštä ta kolmannen muštua lenttua ta šano: ”Ottakkua kylynisännäiset ta kylynemännäiset miun pienet lahjaset teillä”. Vähäsen ajan piästä poika kirjutti, jotta pareni. (Virtaranta P. Tverin karjalaisten entistä elämää, 1961. – s.210).

LUKU 3 Kyly Karjalan kanšanrunouvešša: šananlaskuloissa, šananpolvissa, arvautukšissa ta Kalevala-eepokešša

Muinosena kanšanrunoušlajina šananpolvet ta arvautukšet on šäilytetty rahvahan viisahutta ta niissä on kuvašsettu ihmisen elämä kaikkineh taloušvehkehineh ta hommineh.

Miun löytämistä šananpolviloista ta arvoutukšista näkyy, jotta kylillä on jo ammusista ajoista ollun šuuri merkityš karjalaisien elämäššä.

Ennein kyläh käyti tavallisesti šuovattana, še näkyy i seuruavista sananlaskuloista: Piätiniččä pešupäivä, šuavatta kylyn kylventä. Kylytoi šuavattu, piiroatoi pyhäpäivy, ei makša ni munua.

Enšiarkena ei pitäis lämmittyä kylyö: Enšimmäisarkena kyläh mänet jouččenena, a kylyštä tulet variksena.

Kylyö aivan ušeičči käytettih omaluatusena tervehyšlaitokšena – šielä šuoritettih šuurin oša parennuštaijoista: Karjalaisen lääke on kyly ta terva. Šauna, terva ta tärpätti još ei auta, niin šiit on mieš männyn. Još ei viina, terva ta kyly auta, šiitä on tauti kuolomakši.

Kyly karjalaisilla ennien oli pyhänä paikkana. Kylillä oli äijän kieltoja ta pitäis olla šielä niin kuin kiriköššä: Kylyššä ei pie pierrä, illenjiällä mäntyö veteh joutut.

Ennein kyläh ei käyty ilman šyytä: Kempä käški männä šyyhyttä šaunah (šanotah vierahih aseih ajautujasta).

Kylyh ta kapakkah ei väkisin viijä.

Missä elät, šielä i kylyö kylvet.

Kyly kylijä ei polta.

Äijä on kylyn kylpijy, vain ei ole lämpimän antajua.

Mitä šiitä kylyštä, kun ei ole lölyö.

Kylyššä on märkä šiivo, koivuni kurikka, oman kiän oikevuš.

Ei kyly pala lämmitämättä.

Kyllä kylyššä šelkäh šuahah, olkah vain šelän mänettäjie.

Kyly šytty, lapši šittu, lemboi lehmän kannatti, vielä paholaini papin toi.

Lölytöin kyly ta viinatoin kapakka ei makša ni munua.

Kun muamo tietäis lapšen tušan hampahien puhetešša, ni piiruapualikkaisilla kylyn lämmitäis.

Šavu šaunašša, vilu riiheššä. Kun ois osra orren piäššä, kakra kylyn karsinašša, leikata lepottaisin.

Kun kylyn istuol'l'ah lämmität ni šeisual'l'ah kylvet.

Šauna lämpiemäh, šarvet likoh, šana kylällä.

Ei ole šaunua šavutointa eikä lašta itkömätöintä.

Kenen šelkä kupajau, ka še i kylyn eččiy.

Šula šauna, lämmin löyly oman vaimon valmistama. Karkie kačku, kylmä kylpy vaimon vierahan valmistama.

Mie näin unen, jotta šika šöi lumen, šaunan peräššä šatula šeläššä.

Kylmä pirtti, ruaka kyly, emäntä kylän kävijä.

Šiitä ei šua šelvyä muuvvalla, kun kylyn löylyššä.

Kyly ei ole Pyhänlašun iltani. (Iltani on tärkeimpi)

Kyläššä on kylyt paremmat, šaunan lauvat lauhkiemmat.

Yheštä kylyštä yhekšät šanomat.

Kun kylyn käyt, nin nuorissut.

Karjalan kanšanrunouvešša arvautukšet ihmetytetäh šanan lyhyöllä muuvvolla, paradoksalisella ainehella, monimutkasella lyhyöllä muuvvolla, monimutkasella kyšymyksellä ta vuottamattomalla vaštauksella. Kyly-aihetta on košettu monissa arvautukšissaki.

Kiukua

Mušta lehmä mulleroini vettä korvosen vetäy. – Чёрная комолая корова ушат воды вмещает.

Mušta lehmä mulleroini koko korvon vettä juo. – Чёрная комолая корова целый ушат воды вмещает

Mušta lehmä mulleroini vettä korvosen vetäy, yškäsen halkuo purou. – Чёрная комолая корова ушат воды вмещает, охапку дров сгрызает.

Mušta lehmä mulleroini šeisou pyhällä mualla, pyhän muan pientarella, šuuren korvon vettä juopi, šuuren ysän halkuo šyöpi. – Чёрная комолая корова стоит на святой земле, на меже святого поля, большой ушат воды выпивает, большую охапку дров съедает.

Mušta lehmä mulleroini vien juoja, tulen šyöjä. – Чёрная комолая корова воду пьёт, огонь ест.

Mušta lehmä mulleroini vettä juopi, pilven noštau, paikkoja pakottau, lihakšie liikuttau. – Чёрная комолая корова воду выпивает, тучу поднимает, все места опалает, тело прогревает.

Meijän muštikoi on moine: kanna vetty mi tahto – kai juou. – Наша чернушка такова: наноси воды хоть сколько – она всё выпьет.

Mušta häkki mulleroini vettä korvosen vetäy. – Чёрный бык безрогий ушат воды выпивает.

Mušta myyrölän vasikka šuuren korvon vettä vetäy. – Чёрный телёнок безрогий большой ушат воды выпивает.

Muštikoini muurikoini muuri šarvet šeinäh, min annat, kai juou. – Корова чёрная каменная упёрлась рогами в стену, выпьет всё, что дашь.

Möllöttäy, mallottau, korvosen vettä vetäy. – Шипит, пыхтит, ушат воды вмещает.

Lyhyt akka lylleröini, pakšu akka palleroini veti korvosen vettä. – Бабка, низенькая коротышка, бабка кругленькая толстушка, ушат воды выпила.

Pikku akka pilleröini korvosen vettä vetäy. – Маленькая бабка шумливая ушат воды выпивает.

Mušta akka mulleroini, pakšu akka palleroini vettä korvon vetäy. – Бабка чёрная чернушка, бабка толстая толстушка, ушат воды выпивает.

On miula muštikaini, min vien, kai juou. – Есть у меня чернуха, сколько не отнесу, всё выпьет.

Ukkoni ryötäkköini, kivikesseli šeläššä, šuan korvua vettä juou. – Старичок неказистый, кошель с камнями на спине, по сто ушатов воды выпивает.

Biesan suarka paloista kerätty. – Бесова шапка из кусков собрана.

Kimkaine suarkaine, sadapaikkaine. – Шипящая шапочка, сто заплат на ней.

Kylyn reppänä ta type

Kontie korolla šeisou, yksi jalka peršieššä. – Медведь на холме стоит, одна нога в заднице.

Kylyššä kylpemini

Alla ähkäy, piällä löyhkäy. – Внизу кряхтит, сверху машет.

Alla ähkäy, piällä löyhkäy, peršiellä hyvyä luatiu, šuuta viäräkši (naurukši) vetäy. – Внизу кряхтит, наверху мелькает, заднице хорошо делает, рот в улыбку растягивает.

Akka alla ähkäy, ukko piällä löyhkäy. – Бабка снизу кряхтит, старик сверху помахивает.

Alta panou: ah-hah-hah, piältä panou: lessun-lessun, persiellä hyvyä teköy, šuuta nauruh vetäy. – Снизу говорит: ах-хах-хах, сверху говорит: лес(ун)-лес(ун), заднице хорошо делает, рот в улыбку растягивает.

Moršien-moikaičču, kelaperše keikačču, istuu kivellä, kivipulkka peršieššä. – Непоседливая невеста, круглозадая попрыгунья, на камне сидит, камень в заднице.

Peršien herkkku, peršien tarvis, peršieh ei šovi. – Для задницы блаженство, для задницы нужно, в задницу не помещается.

Pivo pal'l'äšta, kuynärä karvaista, nahalla natikoa, peršiellä patirkoa, ičellä iän ottoa. – Кисть голая, рука мохнатая, кожу натирает, задницу хлещет, самого омолаживает.

Väšta

Muu kai karvane, käin kohtu pal'l'as, icel igrusku, hibjal pot'aagu. – Весь ворсистый, место для руки голое, для себя игрушка, телу наказание.

Elävällä viruu, kuolie peällä letkuu. – Живой лежит, мёртвый сверху помахивает.

Kaglas'ta vassakkah sivotah, piällic orresta lykätäh, ei pyörähetä. – За шею связывают, через жердь перекидывают, не поворачивают.

(Лавонен Н.А. Карельские народные загадки. – Петрозаводск. Изд-во: Periodika, 2016. – 50-51, с.150-151).

Kalevala-eepostaki löytyy mainintoja kylystä ta šen tehtävästä.

”Annikki hyvännimikkö
Lämmitti saloa saunan
Puilla tuulen taittamilla,
Ukon ilman iskemillä.
Kivet koskesta kokosi,
Saattoi löylyn lyötäväksi,
ve’et lemмен lähtehestä,

Анники, чьё имя славно,
Хоронясь, топила баню
ветром сваленной лесиной,
молнией сраженным кряжем.
В падуне брала каменья,
в каменку несла – для пара,
чистую носила воду,

heraisesta hettehesta.
Taittoi vastan varvikosta,
Lempivastasen lehosta,
Hauteli metisen vastan
Metisen kiven nenässä.
Laati piimäistä poroa,
Ytelmäistä saupuata,
Saipuata sähköväistä,
Sähköväistä, suihkuvaista,
Sulhon pään pesettimeksi,
Vartalon valattimeksi.”

”Siitä seppo Ilmarinen
Kävi itse kylpemähän
Sekä kylpi kylläksensä,
Valelihe valkeaksi...”

”Iltasaunan saapuessa
Veet vetele, vastat kanna
Hauo vastat valmihiksi
Saunahan savuttomahan..”

”Oi on armas appiseni!
Jo on sauna joutununna,
Veet ve’etty vastat saatu,
Kaikki lautaset la’aistu;
Mene, kylve kyllältäsi,
Valeleite vallaltasi!
Itse lienen löylyn lyöjä,
Alla lautojen asunen.”

из ключа любви таскала,
в рощице ломала ветки,
веничек любви вязала,
парила медовый веник,
грела на медовом камне,
из золы варила щелок,
мыло жидкое – из жира,
пенистый, шипучий щелок,
мыло мыльное – для брата,
чтоб жених намылил кудри,
до бела всё тело вымыл.

«Вот кователь Илмаринен
сам пошёл в парную баню,
всласть напарился, намылся,
наплескался, накупался...»

«Как наступит банный вечер,
наноси водицы в баню,
веники распарь на камне,
выветри из бани горечь...»

«Дорогой любезный свекор!
Для тебя готова баня –
есть вода, распарен веник,
вымыты полки и лавки,
парься вволю, жарься вволю,
всласть водою обливайся.
Я сама парку подкину,
под полком в прохладе сяду.»

LUKU 4 Kylyšanašto

4.1 Kylyšanašto

Čiisti – чистый

Jumalalla passipot, märkä čiisti, vierahaisen (Perttu P. Väinämöisen venehen jälki. š. 146-147).

Halko – полено

Kylyö lämmitettih ta nytki lämmitetäh tavallisešti koivu-, huapa-, leppä- ta mäntyhalkoloilla (Tiijonantaja Ivanova V.P.)

Hautua – пропаривать

Hauvot vaššan kiukuan piällä. (B.П. Федотова, s. 40)

Hikeytyö – потеть

Enšiksi kylyššä hikeyvymmä, šiitä kylvemmä (B.П. Федотова, s. 47)

Kačku – гарь, чад, угар

Kylyššä on kačkuo. (B.П. Федотова, s. 78)

Kammičča – связка двух веников, снопов

Mie šivoin enemmän kahtakymmentä kammiččua. (B.П.Федотова, s. 83)

Kapusta – черпак, ковш

Kylyššä vettä annettih kapussalla (Tiijonantaja Torvinen L.P.)

Kiukua – печь, каменка

Kylyn piäpaikka on kiukua. Vanhah aikah kiukua luajittih kivilöistä, min ylähällä rippu huahloissa kattila. (Zaikov P. Vienankarjalan kielioppi, š. 240)

Korvo – ушат

Kylyššä on korvol'ini kylmyä vettä (Tiijonantaja Torvinen L.P.)

Kylpie, kyl'bie, kylbiä – париться в бане

Kylyššä kylvettih kai kakši kertua netälissä. (B.П. Федотова, s. 123)

Kylpijä – парильщик

Kylyššä kylpijä. (KKS)

Kylpy, kyl'by – парение в бане

Mie tykkäsin kylvyštä. (В.П.Федотова, s. 123)

Kylvetyš – парение в бане

Lašta parennetti kylvetykšellä. (В.П. Федотова, s. 123)

Kylvettyä, kyl'vetteä – парить веником

Lapšie kylyššä muamo kylvetti. (В.П. Федотова, s. 123)

Kyly – баня

Kylyh enšimmäisiksi mäntih miehet. (В.П. Федотова)

Kylyallaš – корыто, посудина для воды в бане

Yheštä puušta koverrettu kylyvesiaštie

Mon´i korvuo š`obiu vet´t`ä kyl´y aldahah. (KKS)

Kylykartta – корыто

Yheštä puušta koverrettu, us. kaksiošani kylyvesiaštie, kumpasešša toini piä on kuumua ta toini kylmyä vettä varoin

Kartat oltih kylyššä. (В.П. Федотова, s. 87)

Kylykauha – черпак, ковш

Kylykauhalla lykätäh löylyö kiukualla. (KKS)

Kylykoukku – кочерга

Koukulla hiilie liikutetah (В.П. Федотова, s. 109)

Kylyntrupa – дымоход, печная труба

Pane kylyntrupa kiini ta lyö löylyö! (KKS)

Kylypata (kylykattila) – банный котёл

Kiukuan kesellä on tavallisesti kylypata, missä kuumenou vesi (Tiijonantaja Ivanova V.P.)

Lautiet (kylynlauvvat) – полок в бане

Lautiet kylyssä ollah oikein kuumat. (В.П. Федотова)

Lykätä – бросать

Kylyssä lauvoilla vettä lykkyäy. (В.П. Федотова, s. 151)

Löyly – жар, пар в бане

Šiitä panima löylyö päčillä piällä, hauvoma vaššat, rupiema kylpömäh. (KKS)

Löylyttyä – парить в бане

Lapšen šen äkiessä kylyssä löylyttäy (В.П.Федотова, s. 155)

Lämmittyä – топить

Muzikat ei lämmitetty, tyttöpuoli lämmitti kylyjä. (В.П.Федотова s. 153)

kylyö lämmitettih ta poapo hoiti šen (šynnyttäjän) šen netälin ihan kylyh. (KKS)

Muila - мыло

Ennein muilua šuatih oštamalla ulkomailta.

Peššä – мыть, стирать

Pesöy lämpimälä vejellä sen lapsen lämpimässä kylyssä. (В.П.Федотова, s. 203)

Pešeytyö – мыться

Šuovattana mäntih kylyh pešeytymäh. (В.П.Федотова, s. 203)

Pino – поленница

Pane halot pinoh (Tiijonantaja Ivanova V.P.)

Poro (tuhkaporo) – щёлок из золы

Tuhkaporuo keitettih koiviun tuhkašta. Šitä käytettih šekä kylyssä pešeytyöššä, jotta pyykin pešušša, vain še oli aina lievennettävä vejellä (Tiijonantaja Torvinen L.P.)

Päčči – печь

Päčin piällä oli äijän valkeita kivijä (Tiijonantaja Šalminen V. I.)

Rauneutuo, rauneudua, rauneuduo (kylyštä, kiukuašta, uunista) – гаснуть, догорать

Kyly rauneutuu, ovi on lonkalla, reppänä kahalla. (KKS)

Reppänä (räppänä, röppänä) – волоковое окно, дымник

Šavu mänöy reppänästä (B.П.Федотова, s. 237)

Panet halot kiukuah ni šavu tulou, ta nellisnurkkani reppänä šeinällä mi veti šavun. (KKS)

Šauna – баня

Kylpie šaunašša. (B.П.Федотова, s. 257)

Šavukyly – баня по-чёрному, курная баня

Šavukyly lämmitetäh niin, jotta šavu tulou kylyn šiämeh ta šiitä uloš ovešta ta reppänästä. (Zaikov P. Vienankarjalan kielioppi, š. 240)

Šinčči – сени, сенцы (kamari, pieni hupneh)

Kylyn ieššä on šinčči, missä ihmiset jakšauvutah ennen kylyh mänömistä ta šuoriuvutah kylyn jälkeh. (Zaikov P. Vienankarjalan kielioppi, š. 240)

Tasa – таз

Pešeytymä kylyššä tasoista. (B.П. Федотова, s. 287)

Vašta (kylyvašta, kylpyvašta, kylventävašta) – веник

Iivanašta Petrunpäivän šuati nakrista kylvetäh ta vaštua šuahah. (B.П.Федотова, š. 352)

4.2 Kylyšanašton alkuperyä

Allaš

Šana allaš on lainattu germaanisperäsešta lainavartalošta. Myöhempi ruotsin murtehellini *ålla* ta norjan *olda*. Vastinehet ollah šuomen *allas* ta inreroini *allas*.

Čiisti ‘puhaš, siisti’

Šana on slaavilaini laina, ven. čistyi.

Halko

Šanalla on vastinehie kaikissa lähišukukielissä, esim. inkeroisen ta šuomen halko, vepsän haug, vatjan alko, viron halg ta liivin alg. Šana on vanha omaperäni šana.

Hikeytyö (hiki- šanašta)

Hiki-šanalla on vastinehie kaikissa lähišukukielissä, esim. šuomen hiki, vepsän ta viron higi, vatjan itši ta liivin i'g. Šanavartalon alkuperä on tuntomatoin. Arvautellen šanalla on balttilaini alkuperä, vain tämä šelityš on arvelu.

Kačku

Šavun haju, kičmerä haju. Kačku-šanalla on vastinehie monissa lähišukukielissä, esim. šuomen katku, vepsän katšk ta viron katk 'rutto, kulkutauti'. Vastinehie on itäšukukielissäki, esim. ersämordvan katšamo 'savu'ta komin kotšys 'kičmerä haju'. Omäperäni.

Kammičča

Šanalla kammičča (kammitsa) on vastinehie monissa lähišukukielissä, ta še on šelitetty kampi-šanan johokšeksi. Kampi-šanalla ei ole vastinehie šukukielissä. Šana on vanha balttilaini laina, esim. latviassa kamps. Arvaullen šanalla on niise germaanini alkuperä.

Kapusta 'puukauha'

Slaavilaini lainašana, ven. *kopyst', kopat' 'kaivua'

Kartta (karttu)

Aun. Karttu, lyyd. kart, kartte 'puinen kaukalo', vepsän kart 'kaukalo'. Balttilaini lainašana *karta- : liett. prakartas 'seimi', mpr. pracartis 'kaukalo'.

Kiukua

Kiukua-šanalla on vastinehie itäsissä lähišukukielissä, esim. šuomen *kiuas*, karjalan kiukoa šekä lyydin ja vepsän *kiudug*. Šanan alkuperä ja alkuperäni rakenneh on epäselvä. Alkuaša *kiu-* tuli šanasta *kivi*, vain jälkiošašta on annettu ušeita šelityksie. Šuomen *kiuas*-šanua ta šen karjalaista vastinehta on arveltu yhtyšanakši, kumpasen jälkiošana olis ikivanha rakentehen nimitys *kota*. Lyydin ta vepsän šanoissa jälkioša *-dug* on šelitetty nippuo tai kasua merkiččeväkši šanakši, ta niise šuomen šanua *kiuas* tahi *kiukas* on vaštuavašti arveltu yhtyšanaksi **kivikasa*. Joka tapahukšešša šana on kielen ainehista muovoššettu, ei germaanini laina.

Kauha

Kauha-šanalla on vastineh monissa lähišukukielissä, esim. šuomen *kauha*, vepsän *kauh* ta vatjan *kavi*. Šana on vanha baltilaini laina. Tämä merkiččöy šuuren kauhan lisäksi puišta juoma-aštie.

Koukku

Koukku-šanalla on vastinehie monissa lähišukukielissä, esim. šuomen, inkeroisen ta vatjan *koukku*, vepsän *kouk* ta viron murtehellini *kouk* ‘perunakuokka’. Niise liivissä on *kũok* ‘koukku’. Merkitykšen kannalta *koukku*- ta *kuokka*- šanojen ero ei ole šuuri, vain *kuokka*- ta *koukku*- šanojen mahollini etymologini yhteys on toistasekši avonaini kyšymyš, eikä *koukku*- šanan alkuperästä ole olemašša hyväksyttyö šelityštä.

Kyly

Kyly-šana on muovvoššettu kypie-verbistä. Šanavartalon alkuperä on tuntematon.

Korvo

Korvo-šana on johoš korva-šanašta, ‘korvallini aštie’. Ikivanha omaperäni šana.

Lautiet

Šana on muovoššettu lauta-šanašta. Vastinehie on kaikissa lähišukukielissä, šuomen ta vatjan *lauta*, vepsän ta viron *laud*, liivin *lôda* ta inarisaamen *lyevdi*. Lauta-šana on šelitetty vanhakši balttilaisekši lainakši. Liettuan *plautas*, latvian *plauts*.

Lykätä

Verbillä lykätä on vastinehie šekä lähi- että etäšukukielissä, esim. šuomen *lykätä*, vepsän *l'ükäita*, vatjan *lütšätäg*, vioron *liikata*, liivin *liikkõ*, hantin *lukemõ*- ta unkarin *lök*. Šanavartalon suomalais-ugrilaisekši alkumuuvvokši on rekonstruoitu **liikkä*- tai **liikkä*.

Löyly

Šanalla on vastinehie monissa suomalais-ugrilaisissa kielissä, esim. šuomen *löyly*, viron *leil*, liivin *löl*, udmurtin *lul*, komin *lol*, mansin *läl*, hantin *lil*. Etäšukukielten vastinehet merkitäh tavallisešti henkie tahi seiluo, ei šaunan löylyö, niin kuin itämerenšuomen šanat. Šanan suomalais-ugrilaisekši alkumuuvvokši on rekonstruoitu.

Lämmittyä

Verbi on muovoššettu *lämmi*-šanašta. Šanalla on vastinehie lähišukukielissä, šuomen *lämmi*, vepsän *l'äm*, vatjan *lämmi*, viron *lämme*, *lämbe* ta *liivin lem*. Šana on vanha omaperäni.

Muila

Slaavilaini laina, venäjän *‘mylo’*.

Pata

Pata-šanalla on vastinehie uralilaisešša kielikunnašša, esim. inkeroisen, šuomen ta vatjan *pata*, vepsän ta viron *pada*, *liivin padâ*, marin *pod*, mansin *pūt*, hantin *put* ta unkarin *fazek*. Šanavartalon suomalais-ugrilaisekši alkumuuvvokši on rekonstruoitu **pata*. Samojedikielien maholliset vaštinehet ollah selkupin *peta* ta enetsin *feri’a*. Vastinehie on indoeurooppalaisissä kielissäki, esim. englannin *pot* ta liettuan *puodas*.

Peššä (pešeytyö)

Verbillä on vastinehie lähišukukielissä ta itäšukukielissä, šuomen *pestä*, vepsän ta vatjan *pešä*, *liivin pie’zzõ*. Šana on vanha omaperäni.

Pino

Pino-šanalla on vastinehie monissa lähišukukielissä, esim. inkeroisessa, šuomešša ta vepsäššä *pino* ta virošša *pinu*. Šana on germaanini laina, rekonstruoitu alkumuoto **fínô*. Anglosaksin (wudu-) *fín* ta keskialasaksan *víne*, kumpaset merkitäh halkopinuo.

Poro

Poro-šanalla on vastinehie monissa lähišukukielissä, esim. inkeroisen, šuomen, vepsän ta vatjan *poro* šekä viron *pori*. Vastinehie on ugrilais- ta samojedikielissäki, esim. unkarin *por* ‘*pöly*’ ta kamassin *bor* ‘*savu, poly*’. Šana arvellah omaperäsekši deskriptiivišanakši.

Päčči

Šana on slaavilaini lainašana, ‘*uuni*, tulipesä’ *печь*. Karj.-aun. *pättši*. Lyyd. *pättši*, *päts*. Veps. *päts*, viron *päts*, *liiv. petš*.

Rauneutuo, rainiutuo

Verbi on muovošsettu *raitis*-šanašta. Karjalan kielen pohjosissa murtehissa *raitis*-šanaa käytetäh kun pakina on ilmašta tahi löylyštä. Šana on vanha germaanini laina.

Reppänä

reppänä-šanalla on vastinehie šekä lähi- että etäšukukielissä, esim. šuomen *räppänä*, viron *räppen*, liivin *räpän-ouk'räppänä-aukko'*. Šana kuuluu vanhah omaperäseh šanaštokerroštumah ja rakentehešta še on johdos; mm. šuomen murtehissa esiintyyki johtamaton räppä tai röppö šamašša merkitykšeššä. Vartalon alkuperäisekši ašukši on rekonstruoitu **räppä*.

Šauna

Šanalla on vastinehie itämerešsuomešša, esim. inkeroisessa ja vatjassa *sauna*, virossa ja liivissa *söna*. Itämerenšsuomešša šauna ei välttämättä merkiččöy kylpömistä varoin rakennettuo tilua, še voi tarkottua niise pientä ašupirttie, tupua tahi esim. kalamajua. Tämä šana on vanha ja omaperäni.

Šavu

Šanalla on vastinehie lähišukukielissä. Šuomen šavu, inkeroisen ta vatjan savvu, lyydin ta vepsän savu, viron sau, liivin so' u ta saamen suovva. Šanavartalo on vanha ta omaperäni.

Šinčči

Kamari, pienihuoneh.

(Lönnr.; vanh. run.; P.-Karj., Kain.; Lönnr. niise sintsa, sintso). Karjalan *sinttši*, *sinttšo*, (Tv. Novg.) *sintšo*, aun. *šintšoi*, lyyd. *šientš*, vepsän *sentsad*.

Tasa

Slaavilaini lainašana, venäjän таз.

Trupa

'Savupiippu', on muovošsettu rupa-šanasta. Karj.-aun. trupa, lyydin ta vepsän truba, venäjän труба. Slaavilaini lainašana.

Vašta 'saunavihta'

Šanalla on vastinehie lähišukukielissä, šuomen, inkeroisen ta vatjan vihta, vepšän vast, lyydin vast, viron viht. Perintehisen šelitykšen mukah tämä šana on laina venäjäštä ´hvost, hvostat´.

Vihko

Vihko-šanalla on vastinehie monissa lähišukukielissä, esim. šuomen ta vatjan vihko šekä lyydin, vepsän ta viron vihk. Šana on šelitetty germaanisekši lainašanakši, kumpasen alkumuoto *wiska- tahi wiskô-. Nykyruotsin viska.

Omaperäset 31%	Slaavilaiset 25%	Balttilaiset 9%	Germaanisiet 18%
Kačku	Trupa	Kauha	Allaš
Poro	Vašta	Kartta	Rauneutuo
Reppänä	Šinčči	Hikeytyö	Lauttiet
Löyly	Päčči		Vihko
Lämmittyä	Tasa		Pino
Peššä	Muila		Kammičča
Šauna	Čiisti		
Halko	Kapusta		
Korvo			
Pata			

Kylyšanašton muutamalla šanalla ei ole hyväkšyttyö alkuperyä, esimerkiksi kyly-šanan alkuperä on tuntomatoin.

Loppuśanat

Diplomityöśśä mie olen tutkin karjalaisen kylyn merkityštä, tapoja, šiih liittyyjie uškomukšie ta niijen rooli karjalaisien elämäśśä.

Miun diplomityöh kuuluu nellä luku. Enšimmäiseśśä luvuśśa mie olen kerton karjalaisen kylyn perüštietoloista, tavoista, kylyn istorijašta, ŗen rakentamisešta, kylyn halteista ta šiitä mitein kylyö käytettih taloušhommissa ta tervehyšlaitokšena. Toini luku kertou kylyśśä piettävistä rituaaliloista: lapšienšuant, lemmennošto, hiäkyly, nuorenparin kyly ta muistelijaiskyly; kertou niise kylykieltoloista. Kolmanneśśa luvuśśa mie esittelin mitein kansanrunouvessa kuvaštuo karjalaisen kylyn merkityš. Nellännella luvulla mie šain ŗelvyä mitein kylyšanaštuo käytetäh pakinaśśa ta ŗen alkuperyä.

Ruatuoni kirjuttuas's'a mie ŗuoritin ŗeuruavat tehtävät:

- Tutkin erilaista tätä teemua koškijua kanšantiijollista kirjallisutta.
- Diplomityötäni kirjuttuas's'a mie olin Kalevalaśśa ta ŗielä ŗain pakautella paikallista karjalaista rahvašta kylyštä. Miula oli kyšelylista mataśśa ta ŗen mukah mie kyšelin kyläläisie šiitä mitein ennen ta i nyt käytetäh kylyö karjalaiset elämäśśäh. Vaštaukšet niih kyšymykših miula annettih Torvinen L.P., Šalminen V.I. ta Ivanova V.P.
- Keräsin ta tutkin kyly-šanaštuo ta ŗain ŗelvyä mitein ŗitä käytettih ta nytki käytetäh pakinaśśa ta tutkin ŗen alkuperyä.

Ruavon lopusša mie piäsin ŗeuruavih piätökših/tulokših:

- Kylyllä ennen oli ta nytki on ŗuuri merkityš karjalaisien elämäśśä. Tämä näky Karjalan pienfolkloremlajiloissa, ŗananpolviloissa ta ŗananlaškuloissa.
- Karjalaśśa kylyh liittyy äijän tärkeitä perintehie, tapoja ta kieltoja, kumpasie karjalaiset aina tiijettih, kunnivoitettih ta piteliyvyttih.

- Aika muuttuu ta kyly mänetti monet entisiset tehtävät. Vain pitäy mainita, jotta kyly on olomašša nykyaikasen karjalaisen elämäššä ta šitä toičči käytetäh paičči pešeytymistä ta kylpömistä vielä tervehyšlaitokšena.
- Oli melko vaikie eččie ta kovota kylyö koškijat tiijot yhteh, kuiteinki mie ajattelen, jotta šain täštä ruavoštani täyšinäisen kylykuvan.

Kirjallisuš

1. Зайков П.М., Тарасюк М. А. Talo eläy tavallah. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2008. – с. 36-37.
2. Иванова Л.И, Миронова В. П. Kuldazet kukkizet da kaunehet kanazet. Магия поднятия лемби и свадьба в карельской народной культуре. – Juminkeko, 2014. – с. 80-92.
3. Иванова Л.И. Карельская баня: обряды и верования, народная медицина и духи-хозяева. М., 2016.
4. Конкка А.П., Киуру Э.С. Обряды и верования народов Карелии. – Петрозаводск, 1988. – с. 132.
5. Лавонен Н.А. Карельские народные загадки. – Петрозаводск. Изд-во: Periodika, 2016. – 50-51, с.150-151.
6. Мельников И.В. Кижский вестник №5. Сборник статей. – Петрозаводск, 2000. – с. 149-153.
7. Рывкин Я.Р. Криничная Н.А. Баня, банька, баенка. – Петрозаводск. Изд-во: Карелия. – с. 135.
8. Сурхаско Ю.Ю., Конкка А.П. Обряды и верования народов Карелии. – Петрозаводск, 1992. – с. 72, 78.
9. Тароева Р.Ф. Материальная культура карел (Карельская АССР). – М.-Л., 1965. с. 114.
10. Федотова О.М., Бойко Т.П., Словарь собственно-карельских говоров Карелии. Петрозаводск, 2009.
11. Häkkinen K. Nykysuomen etymologinen sanakirja. – WS Bookwell Oy, Juva, 2007.
12. Karjalan kielen sanakirja. 1968-2005. (KKS)
13. Klementjev J.I. Karjalaiset. Istoriallis-kansatietehellini tutkimus. – Karjalan Tasavallan kansallisen politiikan aseita ta uskonnolisien yhissyksien yhtevyksie hoitajan ministerijön kustannuksella, 2008. – с. 110-111, 185.
14. Leino P., Miettinen L. Karjalaisia sananpolvia. – Helsinki, 2003.
15. Lönnrot E. Kalevala. Eeppinen runoelma karjalaisten ja suomalaisten muinaisten kansanrunojen pohjalta. Toinen painos. – Petroskoi, 1999.

16. Paulaharju S. Syntymä, lapsuus ja kuolema. – Porvoo, 1924. – s. 24-34
17. Paulaharju S. Karjalainen sauna. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1982. – s. 105.
18. Pentikäinen J. Marina Takalon uskonto. – Helsinki, 1971.
19. Perttu P. Väinämöisen venehen jälki. Juminkeko, Periodika, 2004. – s. 145-147.
20. Rautavaara T. Miten luonto parantaa. – Porvoo-Helsinki-Juva, 1980. – s. 212.
21. Zaikov P. Vienankarjalan kielioppi. – Karjalan Sivistysseura, 2013. – s. 240-241.
22. Toivonen, Yrjö Henrik: Suomen kielen etymologinen sanakirja. – Suomalais-ugrilainen seura. Helsinki, 1955-1981.
23. Virtaranta P. Tverin karjalaisten entistä elämää. – Porvoo, 1961. – s. 210.
24. Virtaranta P. Vienan kansa muistelee. – Helsinki, 1958.

Videomateriaalit:

1. Sarvilla parantain. Teksti – Irina Nikkanen.
2. Sauna. Käsikirjoitus – Aarne Tarkas.

Tiijonantajat:

1. Torvinen L. P. Santra Remšujevan tyttö. Tollojovešta päin (1948). Nyt eläy Kalevalašša.
2. Ivanova V. P. Pirttilahešta päin (1933). Nyt eläy Kalevalašša.
3. Šalminen V. I. Akonlahešta päin (1938). Nyt eläy Kalevalašša.